

Hermeneutik

Hermeneutik er en filosofisk, humanistisk og metodisk disciplin, der handler om forståelse og (selv)fortolkning. Med denne tekst, får du et indblik i, hvordan dit empiriske arbejde altid vil være præget af dine forforståelser og dermed ikke kan være objektiv og neutral.

Forfatter

Christina Haandbæk Schmidt

Ph.d. og docent i dagtilbud og barndomspædagogik ved UCL Erhvervsakademi og Professionshøjskole.

Hermeneutikkens perspektiv på verden

Ordet hermeneutik (hermeneuein) stammer fra græsk og betyder at fortolke eller oversætte, og det blev oprindeligt brugt om en disciplin, der angav en metode for fortolkning og udlægning af teologiske og juridiske tekster (Katzenelson m.fl., 2016).

Med filosofferne Friedrich Schleiermacher, Wilhelm Dilthey, Martin Heidegger, Paul Ricoeur og Hans-Georg Gadamer udvides hermeneutikkens interessefeltet i det 20. århundrede fra fortolkning af tekster til at se menneskets forhold til verden som grundlæggende fortolkende. Gadamer beskriver opgøret med den klassiske hermeneutik som en bevægelse fra at forstå forståelse som et metodisk begreb til i stedet at anerkende det som det menneskelige livs oprindelige væremåde (Gadamer, 2004).

Den moderne filosofiske hermeneutik er altså en humanistisk og filosofisk måde at forholde sig til verden på gennem fortolkning og forståelse. Ifølge hermeneutikken er alt, hvad vi gør eller siger, en fortolkning. Måske tænker vi ikke over det, men vi fortolker hele tiden verden omkring os; fortællinger, samtaler, musik, sociale fænomener etc. Med hermeneutikken kan vi analysere og forstå vores fortolkninger og selvfortolkninger.

Menneskesyn

Inden for hermeneutikken ses mennesket som et selvfortolkende og meningsskabende subjekt, der stræber efter at forstå. Med Ricoeur kan vi forstå, hvordan mennesket må forholde sig fortolkende til den historiske og kulturelle verden for at nærme sig en forståelse. Ricoeur påpeger, at det er gennem fortolkningen af fortællinger, tekster, tegn mv., at vi kan nå til en forståelse af os selv, af andre eller af et givent fænomen.

Ifølge den canadiske filosof Charles Taylor er mennesket rodfæstet i et historisk sprog- og kulturfællesskab. Spørgsmålet om, hvem jeg er, er således uløseligt forbundet med de samfundsmæssige, historiske og kulturelle forestillinger, som præger os (Taylor, 1985, 1989). Sproget har et iboende menings- og identitetsskabende potentiale og samtidig er sproget en forudsætning for deltagelse i samtaler, og samtaler er en forudsætning for selvfortolkning. Mennesket kan således ikke skabe forståelse af sig selv på egen hånd, men er afhængigt af andre (Taylor, 2007).

Omsat til metode, vil det ikke være nok at observere menneskets handlinger for at undersøge dets selvfortolkninger og fortolkninger af verden (Schmidt, 2017). For at kunne undersøge, hvordan det konkrete menneske fortolker sig selv eller et givent fænomen, er sproget et nødvendigt medium, hvorfor interview er en velegnet videnskabelig metode. Samtidig er deltagerobservationer og tekstindsamlinger betydningsfulde metoder ift. at indfange den kultur, som mennesket deltager i.

Videnskabelig metode

Med teologen Friedrich Schleiermacher (1768-1834) begynder udformningen af den moderne hermeneutik. Schleiermacher betragter ikke, som tidligere, en tekst som et vidnesbyrd om en sandhed, men som noget der er forfattet af en person i en bestemt historisk tid, hvorfor

tekstanalysen må omfatte analyser af den tid, kontekst og kultur, som omgiver forfatteren (Katzenelson m.fl., 2016). Schleiermacher anvendte en gammel retorisk figur om 'forståelsens cirkularitet' – det som vi i dag kender som den hermeneutiske cirkel eller spiral (Klausen, 2015).

Det hermeneutiske princip er, at fortolkning af en tekst, fx en fortælling, en lovtekst, en feltnote eller en interviewtransskription, altid sker inden for en cirkelstruktur, hvor de enkelte dele må forstås ud fra helheden, mens helheden omvendt må forstås ud fra delene. Ifølge Gadamer er det ikke bare en metodisk grundregel, men tillige et ontologisk grundtræk ved menneskets måde at eksistere på (Gadamer, 2004). Som mennesker vil vi altid have en historisk og kulturel betinget forforståelse, der kan revideres gennem nye erfaringer, men som samtidig er bestemmende for, hvad det er, vi kan erfare. Forforståelsen er således en forudsætning for, at vi kan skabe nye forståelser. Hermed bliver forforståelse et aktivt element i fortolkningen og forståelsen af et givent fænomen.

Den hermeneutiske cirkel skal illustrere, at vi ikke begynder på bar bund, når vi skal forstå et nyt fænomen. Vi bruger den viden, vi allerede har, altså vores forforståelse om fænomenet, til at fortolke med og til at kunne opnå ny forståelse. Denne forståelse bidrager til en ny forforståelse, som præger nye fortolkninger og der kan blive til ny forståelse, som igen bliver en ny forforståelse etc. I princippet er det en uafsluttelig proces. Inden for hermeneutikken vil du typisk anvende kvalitative metoder som fx interview, tekstindsamlings og deltagerobservationer som videnskabelige metoder, når du skal fortolke og forstå. Inden for pædagogikken taler vi om, at pædagogen skal sætte sig i den andens sted, når denne søger at forstå et barn eller en borger. Med Gadamer (2004) kan vi tale om et møde mellem to forståelseshorisonter, ideelt set en horisontsammensmeltning, når det lykkes at mødes i en fælles forståelse.

Betydning for praksis

Konsekvensen af det hermeneutiske perspektiv er, at den viden, som frembringes gennem empiriske undersøgelser, altid vil være præget af undersøgerens, det vil her sige din forforståelse, og du kan derfor aldrig være neutral eller objektiv. Gadamer insisterer dog på at du forholder dig sagligt, altså til sagen. Det betyder, at du må synliggøre dine valg af metoder og teori samt diskutere og vurdere hvordan dine valg har fået betydning for dine analyser og fortolkninger. Samtidig må du vise, hvordan din forforståelse er præget af andres fortolkninger. Som studerende vil du altid fortolke noget, der allerede er fortolket, og derfor bør du stille dig på skuldrene af disse fortolkninger og vise, hvordan du bidrager med nye og andre perspektiver, hvorved du kan være med til at konstruere nye forståelser. Disse nye forståelser vil potentielt bidrage til andres forforståelser og derigennem kunne præge fremtidige fortolkninger og pædagogiske praksisser.

Nøglebegreber

Forståelse, (selv)fortolkning, hermeneutisk cirkel, forforståelse, horisontssammen-
smeltning.

Litteratur

Gadamer, H.G. (2004). Sandhed og metode. Grundtræk af en filosofisk hermeneutik. Viborg: Systime Akademisk.

Katzenelson, B., Fatum, L., Kondrup, J., Holtug, N., Jensen, T.H. & Jørgensen, T. (2016). Hermeneutik. I: Den Store Danske. København: Gyldendal. Hentet 24. oktober 2019 fra: <http://denstoredanske.dk/index.php?sideId=90847>

Klausen, S.H. (2015). Hans-Georg Gadamer. I: Den Store Danske. København: Gyldendal. Hentet 12. november 2019 fra: <http://denstoredanske.dk/index.php?sideId=81593>

Schmidt, C. H. (2017). Originale pædagoger: Daginstitutionspædagogers faglighed(er) i lyset af en insisterende læringsdagsorden (ph.d.-afhandling). Aarhus: DPU/Aarhus Universitet.

Taylor, C. (2007). Selvfortolkende dyr. I: Slagmark. Aarhus.

Fordybelseslitteratur

Taylor, C. (1985). What is Human Agency? I: Human Agency and Language: Philosophical Papers 1. Cambridge: Cambridge University Press.

Taylor, C. (1989). Sources of the self. The making of modern identity. Cambridge: Cambridge University Press.

Citering

Af Christina Haandbæk Schmidt, peer reviewet af Thomas Illum Hansen, 2. udgave, udgivet 2022

Korrekt citering af denne artikel efter APA-systemet (American Psychological Association System, 7th Edition):

Schmidt, C. H. (2022). Socialkonstruktivisme. 2. udgave. Hentet den 26. april 2022 på: www.laeremiddel.dk/viden-og-vaerktoejer/videnskabsteori/videnskabsteoretiske-retninger/socialkonstruktivisme/